
ХРЕНОВА В.В.,

кандидат педагогічних наук,
ст. викладач кафедри
теорії та методики ТПН,
Хмельницький національний
університет

ЛІВШУН О.В.,

кандидат педагогічних наук,
ст. викладач кафедри
теорії та методики ТПН,
Хмельницький національний
університет,
м. Хмельницький, Україна

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ (НА ПРИКЛАДІ ДИСЦИПЛІН ХУДОЖНЬО- ТВОРЧОГО ЦИКЛУ)

У статті досліджується проблема визначення психолого-педагогічних умов, сприятливих для удосконалення навчально-виховного процесу майбутнього учителя трудового навчання та технології, з метою результативного розвитку його творчих здібностей засобами дисциплін художньо-творчого циклу. На підставі теоретико-методологічних досліджень виділено ряд умов, серед яких провідну роль відіграють: особистість викладача та особистість студента (особистісні риси, мотиви, цінності, прагнення до самовдосконалення тощо), атмосфера співробітництва та співтворчості, забезпечення студентам можливості реалізації своїх творчих якостей у навчально-виховному процесі на заняттях і в позааудиторній діяльності, відповідний стан матеріально-технічної бази.

***Ключові слова:** учитель трудового навчання та технології, творчі здібності, професійна підготовка, дисципліни художньо-творчого циклу, умови розвитку творчих здібностей, технології навчання, принципи навчання, форми навчання, методи навчання,*

засоби навчання.

В статье исследуется проблема определения психолого-педагогических условий, благоприятных для совершенствования учебно-воспитательного процесса будущего учителя трудового обучения и технологии, с целью результативного развития его творческих способностей средствами дисциплин художественно-творческого цикла. На основании теоретико-методологических исследований выделен ряд условий, среди которых ведущую роль играют: личность преподавателя и личность студента (личностные черты, мотивы, ценности, стремление к самосовершенствованию и т.п.), атмосфера сотрудничества и совместного творчества, обеспечение студентам возможности реализации своих творческих качеств в учебно-воспитательном процессе на занятиях и во внеаудиторной деятельности, соответствующее состояние материально-технической базы.

Ключевые слова: учитель трудового обучения и технологии, творческие способности, профессиональная подготовка, дисциплины художественно-творческого цикла, условия развития творческих способностей, технологии обучения, принципы обучения, формы обучения, методы обучения, средства обучения.

The article substantiates the necessity of defining psychological and pedagogical conditions for improving teaching and educational process of the future labor training and technology teacher aiming at effective development of his creative abilities. The scientific publications concerning the investigated problem have been analyzed. As a result of the analysis, it was concluded that, despite a significant number of studies concerning the problems of creative teacher preparation, certain aspects of this process, such as the development of creative abilities of the future labor training and technology teachers in the process of mastering various cycles of professional disciplines in the conditions of higher education reform do not lose their relevance. Disciplines of the artistic and creative cycle have significant potential of creative abilities development of the future teachers, their non-standard thinking, abilities and skills to perform teaching and educational process at a creative level in future. Based on theoretical and methodological research, a number of conditions has been identified where the leading role among them plays: the personality of the teacher and the personality of the student (personal traits, motives, values, aspiration for self-improvement, etc.), the atmosphere of cooperation and joint creativity, providing students with the opportunity to realize their creative qualities in teaching and educational process at the lessons and in extracurricular activities, the corresponding state of the material and technical base. The specifics of application of selected conditions in the teaching and educational process of the artistic and creative cycle disciplines are substantiated and disclosed.

***Key words:** teacher of labor training and technology, creative abilities, vocational training, disciplines of the artistic and creative cycle, conditions for the development of creative abilities, teaching technologies, principles of teaching, forms of teaching, teaching methods, teaching means.*

У статті досліджується проблема визначення психолого-педагогічних умов, сприятливих для удосконалення навчально-виховного процесу майбутнього учителя трудового навчання та технології, з метою результативного розвитку його творчих здібностей засобами дисциплін художньо-творчого циклу. На підставі теоретико-методологічних досліджень виділено ряд умов, серед яких провідну роль відіграють: особистість викладача та особистість студента (особистісні риси, мотиви, цінності, прагнення до самовдосконалення тощо), атмосфера співробітництва та співтворчості, забезпечення студентам можливості реалізації своїх творчих якостей у навчально-виховному процесі на заняттях і в позааудиторній діяльності, відповідний стан матеріально-технічної бази.

Ключові слова: учитель трудового навчання та технології, творчі здібності, професійна підготовка, дисципліни художньо-творчого циклу, умови розвитку творчих здібностей, технології навчання, принципи навчання, форми навчання, методи навчання, засоби навчання.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Оновлення суспільства – складний і тривалий процес, пов'язаний із пошуком нових шляхів, засобів здійснення перетворень в усіх сферах життєдіяльності людей. Він потребує творчої участі суспільноак-

тивних, творчих особистостей. Адже недостатня творча активність, відсутність ефективних стимулів її розвитку та реалізації – основні фактори, які заважають втіленню нових ідей, задумів, цільових настанов та орієнтацій. Тому завданням шкіл на сьогодні є створення сприятливого середовища для розвитку особистості дитини, розкриття її творчих можливостей. Однак виховання творчої особистості учня неможливе без власної творчості педагога, пошуків ним своєї технології, яка відповідає його особистісним якостям [1].

Учитель як суб'єкт педагогічної творчості повинен бути сам сформований як творча індивідуальність, яка, включаючи в себе творче мислення і здатність до творчої діяльності, успішно самореалізується у педагогічному процесі. Зрозуміло, що за таких умов актуальною є проблема становлення творчої особистості учителя, зокрема учителя трудового навчання та технології. У нашому випадку висвітлюються рекомендації щодо розвитку творчих здібностей майбутнього учителя трудового навчання та технології у навчально-виховному процесі художньо-творчих дисциплін: «Художня обробка матеріалів», «Нетрадиційні техніки художньої обробки матеріалів з практикумом», «Основи зображення та композиції», «Теорія орнаменту».

Аналіз досліджень і публікацій... Аналіз психолого-педагогічної літератури, дисертаційних робіт (Н. Гузій,

В. Загв'язинського, І. Зязюна, В. Кан-Калика, Н. Кічук, М. Потапшик, С. Сисоевої та ін.) свідчить про визнання актуальними таких проблем, як підготовка творчого педагога, формування його готовності до творчої організації навчально-виховного процесу. Не зважаючи на значну кількість досліджень з проблем підготовки творчого педагога, окремі аспекти цього процесу, як от розвиток творчих здібностей майбутніх учителів трудового навчання та технології у процесі освоєння різних циклів професійних дисциплін в умовах реформування вищої освіти, не втрачають своєї актуальності. Вагоме місце серед шляхів активізації творчої діяльності студентів в умовах ВНЗ належить дисциплінам художньо-творчого циклу, які мають значний потенціал розвитку творчих здібностей майбутніх учителів, їх нестандартного мислення, умінь та навичок здійснювати в майбутньому навчально-виховний процес на творчому рівні.

Метою статті є узагальнити праці науковців, охарактеризувати умови розвитку творчих здібностей особистості, розкрити специфіку розвитку творчих здібностей майбутніх учителів трудового навчання та технології на прикладі дисциплін художньо-творчого циклу.

Виклад основного матеріалу... Видатні педагоги різних часів (Я. Коменський, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) вважали, що організація педагогічного процесу, застосування дидактичних засобів завжди повинні ураховувати індивідуальність особистості. В. Сухомлинський писав, що у кожної людини є задатки, обдарування, талант до певного виду або декількох видів (галузей) діяльності. Саме цю індивідуальність і потрібно вміло розпізнати, спрямувати життєву практику особистості на такий шлях, щоб у

кожний період розвитку вона досягла своєї вершини [2]. Тому у нашому дослідженні під психолого-педагогічними умовами ми будемо розуміти таку організацію навчально-виховного процесу, що враховуватиме індивідуальність і позитивно сприятиме гармонійному розвитку майбутнього учителя трудового навчання (технології) та розвитку їх творчих здібностей засобами дисциплін художньо-творчого циклу.

Аналіз науково-педагогічної літератури, монографій та інших джерел інформації дає можливість стверджувати, що всі науковці дотримуються думки щодо неефективності традиційних підходів у проблемі формування творчої особистості, розвитку її творчого потенціалу. Так С. Воропаєва стверджує, що задля забезпечення формування творчих здібностей майбутніх фахівців у педагогічному процесі необхідно передбачити побудову навчального процесу відповідно до вимог розвитку пізнавальної, емоційної та мотиваційно-смислової сфери особистості, індивідуалізацію навчання. Перемістити центр уваги викладача з предмета, що вивчається, на студента («антропоцентричність») – підпорядкувати весь зміст освіти розвитку особистості студента [3].

Продовжуючи тему змісту навчання С. Сисоева наголошує на необхідності виявлення можливостей змісту навчального матеріалу для посилення його орієнтації на формування творчої діяльності студентів, на подолання одноманітності змісту, форм та методів навчання. Серед інших умов, які сприятимуть розвитку творчої особистості дослідниця називає наступні: визнання студента як суб'єкта педагогічної взаємодії, використання переважно комунікативних методів навчання; взаємозалежність, взаємозу-

мовленість творчої педагогічної праці викладача і творчої навчальної діяльності студентів; створення творчої атмосфери, яка б сприяла розвитку мотивів творчої діяльності, надихала студентів на творчість (фасилітація); відбір таких дидактичних засобів, які відповідають розвитку творчих можливостей меншості, а тому сприяють розвитку творчих можливостей всіх; введення додаткових курсів для компенсації прогалин у розвитку творчих умінь і психічних процесів, які сприяють успішній творчій діяльності; оцінювання рівнів розвитку творчих можливостей (діагностика) [4].

О. Плотницька серед умов художньо-творчого розвитку особистості майбутнього учителя виділяє наступні: орієнтація на художньо образне сприймання і мислення; активізація емоційно-почуттєвої сфери; використання на заняттях інтегрованої схеми міжпредметних зв'язків; розвиток пошуково-орієнтованих потреб пізнання естетичних і художніх цінностей на основі запропонованих еталонів та методів; запровадження нетрадиційних художньо-виражальних засобів, мультимедійних технологій; здійснення поетапного процесу у роботі над будь-яким твором мистецтва; конструювання специфічних педагогічних ситуацій, у створенні яких важливе місце належить мистецтву.

Адже мова мистецтва є образною будовою, через яку митець виражає, а глядач сприймає зміст твору. Вона містить не просто зображувальні засоби, а ґрунтується на цілій системі, структурі, методах використання цих засобів. Саме творчість допомагає проникнути у суть мистецтва, злитися з його мовою і вилитися в живий твір. Розвинені художньо-творчі здібності необхідні і при створенні твору мистецтва, і при його сприйманні [5].

Про особливу роль мистецтва у забезпеченні ефективності формування та розвитку в майбутніх учителів творчих здібностей наголошує й Т. Мірошніченко [6].

Г. Кіт, описуючи досвід викладачів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського з питань розвитку творчих здібностей у майбутніх учителів, зауважує, що розвиток творчого потенціалу майбутніх фахівців употужнюється в ході проведення колективних творчих справ, мистецьких колажів, ігор-подорожей, дискусій, годин творчості, використання активних методів навчання [7].

К. Горчинська серед основних педагогічних умов, що сприяють розвитку художньо-творчих здібностей майбутніх учителів технологій виділяє наступні: створення проблемно-пошукових ситуацій та творчих завдань; забезпечення індивідуального та диференційного підходів підготовки студентів; створення на заняттях творчої атмосфери, основним параметром якої є творча взаємодія педагога зі студентом під час розв'язання проблемних задач; забезпечення інтеграції теоретичної та практичної підготовки з наступним залученням студентів до художньо-творчої діяльності на всіх етапах навчального процесу; формування потреби у студентів до художньо-творчої діяльності у процесі професійної підготовки; організацію позанавчальної, гурткової та проведення виставочно-конкурсної діяльності студентів [8].

С. Сисоєва у своєму дослідженні акцентує увагу на провідній ролі у детермінації творчої поведінки мотивації, цінностей, особистісних рис, до яких відносять: когнітивну обдарованість, чутливість до проблем, незалежність у невизначених і складних ситуаціях.

Перетворенню діяльності в творчу, як відмічає автор, також сприяє формування у суб'єкта умінь і навичок творчого характеру: умінь і навички аналізу, порівняння, оцінки та самооцінки, творчого пошуку і критичного сприйняття. Дослідниця також вказує на думку психологів щодо чинників, що забезпечуватимуть розвиток творчого мислення: відсутність зразка регламентованої поведінки; наявність позитивного зразка творчої поведінки; створення умов для наслідування творчої поведінки. Отже основними умовами, що впливають на формування творчого мислення є: індивідуалізація освіти; дослідницьке навчання; проблемний підхід у навчанні [9].

Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах за таких умов повинна забезпечувати: урівноваження завдань дивергентного і конвергентного типу; домінування у використанні навчального матеріалу його розвивальних можливостей, а не інформаційної насиченості; поєднання розвитку продуктивного мислення з навичками його практичного застосування; домінування власної дослідницької практики над репродуктивним засвоєнням знань; орієнтація на інтелектуальну ініціативу, прояв студентами самостійності під час розв'язування різноманітних навчальних завдань, прагнення знайти оригінальний, альтернативний шлях розв'язування, розглянути проблему на більш глибокому рівні або в іншому аспекті; неприйняття конформізму; формування критичного мислення і лояльності в оцінці ідей; висока самостійність навчальної діяльності, самостійний пошук нових знань, дослідження проблем.

Узагальнюючи результати проведено нами аналізу науково-педагогічної літератури, монографій тощо,

виокремлюємо такі психолого-педагогічні умови, що сприятимуть творчому розвитку майбутніх учителів трудового навчання та технології в навчально-виховному процесі дисциплін художньо-творчого циклу: забезпечення реалізації студентами своїх творчих можливостей в навчально-виховному процесі як на заняттях так і у позааудиторній діяльності (в гуртках, індивідуальних консультаціях з предметів, конкурсах, виставках, майстер-класах тощо); застосування у навчально-виховному процесі дидактичних засобів, які ураховують індивідуальність особистості студента; подолання одноманітності змісту (виявлення можливостей змісту навчального матеріалу для посилення його орієнтації на формування творчої діяльності студентів), форм та методів навчання, використання активних та інтерактивних технологій навчання; зміщення центру уваги викладача з предмета, що вивчається, на студента; створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в студентському колективі через утвердження принципів партнерства та співробітництва; демократичний стиль спілкування викладачів із студентами, свобода творчих дискусій, обміну думками; саморозвиток викладача у плані художньо-творчої діяльності; сприяння підвищенню загального культурного рівня студентів (у тому числі і шляхом долучення до мистецтва); своєчасна доброзичлива оцінка творчої навчальної діяльності студентів, позитивних зрушень у їх розвитку; забезпечення відповідної матеріально-технічної бази навчально-виховного процесу.

Проведений аналіз дозволяє також виділити основні методи і прийоми стимулювання творчої активності студентів: стимулювання зацікавленості, творчого інтересу; використання ці-

кавих аналогій; створення ситуацій емоційного переживання; використання розвивальних ігор професійного спрямування; використання ме-

тоду відкриття; створення ситуацій з можливістю вибору; використання запитань, що стимулюють процеси мислення вищого рівня; підвищення

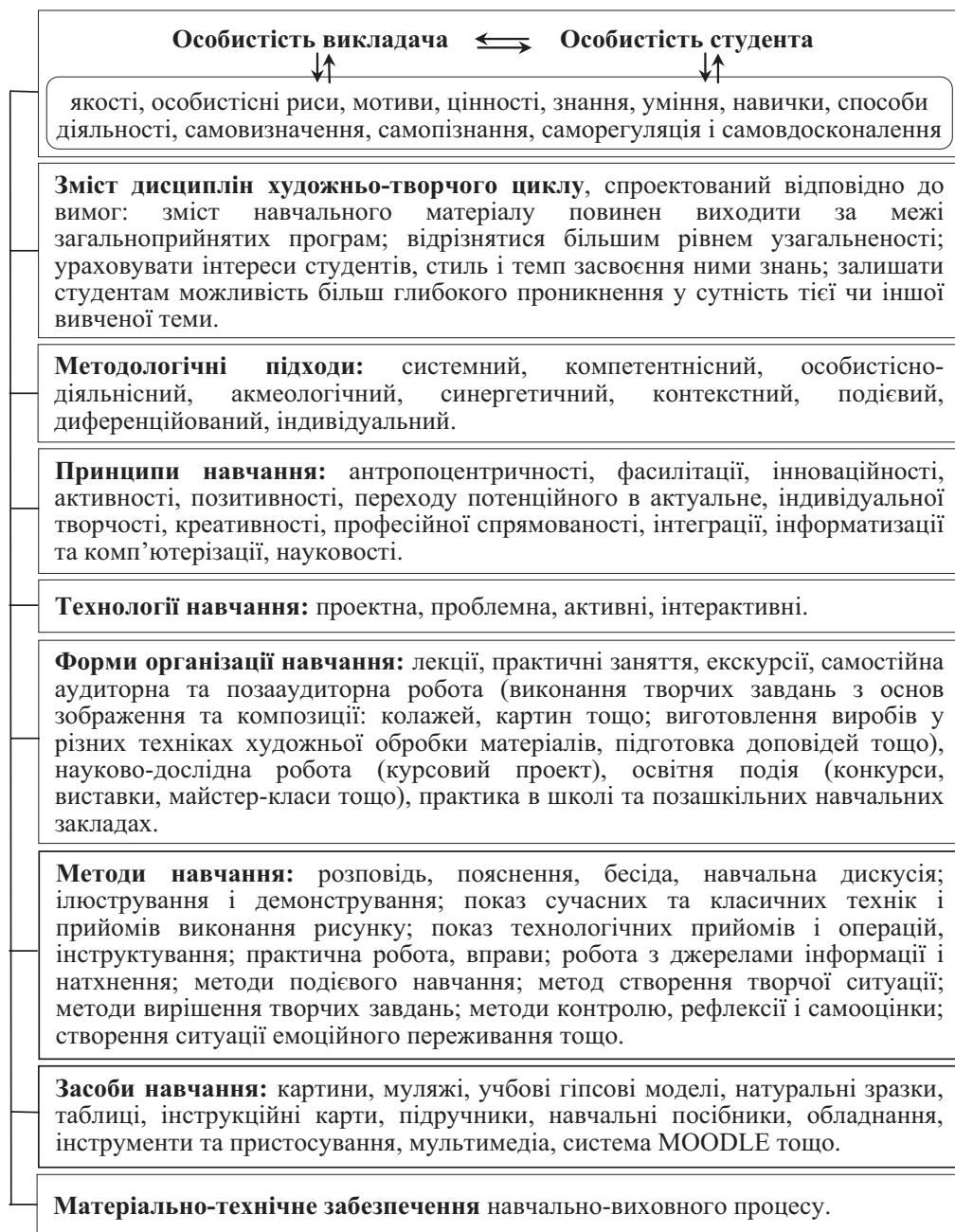


Рисунок 1. Умови розвитку творчих здібностей майбутніх учителів трудового навчання та технології (на прикладі дисциплін художньо-творчого циклу)

стимулюючого впливу змісту навчального матеріалу. Узагальнені результати нашого дослідження представлено на рисунку 1.

Зважаючи на результати нашого дослідження та з огляду на його об'єкт, серед основоположних методологічних підходів до підготовки майбутніх учителів трудового навчання та технології, які сприятимуть розвитку їх творчих здібностей нами виділено: системний, компетентнісний, особистісно-діяльнісний, акмеологічний, синергетичний, контекстний, подієвий, диференційований, індивідуальний.

Відповідно регулятивну функцію під час вивчення художньо-творчих дисциплін виконуватимуть наступні принципи навчання: принцип антропоцентричності, фасилітації, інноваційності, активності, позитивності, переходу потенційного в актуальне, індивідуальної творчості, креативності, професійної спрямованості, інтеграції, інформатизації та комп'ютеризації, науковості. Обґрунтування використання вказаних науково-методологічних підходів та принципів навчання в навчально-виховному процесі майбутніх учителів трудового навчання та технології представлено у нашому попередньому дослідженні [10]. Тому більш детально ми хочемо зупинитись на особливостях застосування вказаних вище умов в навчально-виховному процесі дисциплін художньо-творчого циклу.

Так, ураховуючи їх спрямованість, при побудові лекцій необхідно спиратись на принцип наочності. Разом з тим навчальний матеріал лекції повинен зацікавлювати та спонукати до роздумів, пошуків додаткової інформації з предмету, що описується. Використовуючи засоби мультимедіа доцільно проводити віртуальні екскурсії, демонструвати відео з процесом створення художніх

творів (виробів). Розвитку творчих здібностей сприятиме й проблемний виклад навчального матеріалу лекцій, лекцій-бесіди, лекції із запланованими помилками. Враховуючи думки науковців стосовно ролі мистецтва у розвитку творчих здібностей особистості, майбутніх фахівців потрібно залучати до споглядання та обговорення творів мистецтва під час екскурсій у художні музеї, відвідування виставок виробів сучасного та декоративно-прикладного мистецтва. Науковці стверджують, що найбільший навчально-виховний ефект дає екскурсія, проведена як своєрідна лекція. Саме тому окремі екскурсії слід проводити за рахунок часу, що відводиться на вивчення відповідних тем курсу.

Поряд з лекціями та екскурсіями значне місце в системі художньо-творчої підготовки учителів трудового навчання та технології посідають практичні заняття. Уміння та навички формуються у процесі виконання студентами різноманітних завдань з поступовим їх ускладненням. При цьому завдання продуктивного характеру повинні переважати над репродуктивними. Так наприклад під час вивчення теми «Основи кольорознавства» з дисципліни «Основи зображення та композиції» студентам пропонується виконати колаж з журнальних вирізок. Такі справи створюють ситуацію творчого пошуку, надають можливість студентам проявити неординарний підхід до їх виконання. Адже студенти повинні розуміти, що їх навчальні можливості не вичерпані і вони здатні на більше. Позитивні емоції від успіху в навчанні також сприятимуть зростанню рівню мотивації, творчості, пошукам. Не потрібно забувати й про те, що можливість розкрити і виявити свої здібності, свій потенціал студенти матимуть лише за умов індивідуального підходу

до кожного з них та продуктивного педагогічного спілкування. При плануванні практичних занять потрібно враховувати рівень підготовки студентів, їх інтереси, схильність до такого роду діяльності тощо. Сприятимуть розвитку творчих здібностей й такі навчальні події, як виставки та конкурси художніх творів (виробів) студентів, майстер-класи з виготовлення різноманітних виробів декоративно-прикладного мистецтва тощо.

Піднімаючи питання творчого розвитку студентів потрібно не забувати й про рівень творчості викладача, який викладає дисципліну та скеровує художньо-творчий процес. Такий викладач повинен постійно вдосконалювати свою майстерність, опановувати як традиційними так і сучасними видами мистецтва. Адже ніщо так не надихає студентів на творчість, як приклад фахівця, якого вони поважають. Тому у якості зразків виробів виконаних у відповідній техніці доречно демонструвати свої власні роботи, а також роботи студентів, які опановували цей курс раніше. У такий спосіб можна не лише надіхнути студентів на виготовлення цікавого виробу і втілення творчого задуму, а й показати (на прикладі виробів, виготовлених студентами іншого курсу), що досягнути успіху у цій справі реально.

Серед засобів навчання, що сприяють творчому розвитку майбутніх фахівців ми виділяємо такі: картини та панно у різних техніках, вироби декоративно-прикладного мистецтва виконані студентами та викладачем, мультимедіа, система MOODLE тощо.

Особливу роль відіграє матеріально-технічне забезпечення навчально-виховного процесу дисциплін художньо-творчого циклу. Адже без обладнаних відповідним чином майстерень неможливо проводити заняття з дисциплін, які вимагають наявності мольбертів, станків для вишивання та ткацтва, спеціально обладнаних робочих місць.

Висновки: Підводячи загальний підсумок, зазначимо, що розвиток творчих здібностей майбутніх учителів трудового навчання та технології необхідно розглядати як невід'ємну складову у системі фахової підготовки. Очевидним є й той факт, що творчі здібності майбутніх фахівців формуватимуться та розвиватимуться не лише в процесі вивчення дисциплін художньо-творчого циклу. Особистість викладача та особистість студента (їх якості, особистісні риси, мотиви, цінності, знання, уміння, навички, самовизначення, самопізнання, саморегуляція, прагнення до самовдосконалення), атмосфера співробітництва та співтворчості на заняттях, забезпечення студентам можливості реалізації своїх творчих якостей у навчально-виховному процесі на заняттях і в позааудиторній діяльності, належна матеріально-технічна база для організації навчально-виховного процесу – є основоположними у створенні сприятливих умов для творчого розвитку студентів. У наших подальших дослідженнях ми маємо намір зосередитись на змісті дисциплін художньо-творчого циклу та методиці їх викладання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти : монографія / Н. В. Гузій.. – К. : НПУ, 2004. – 243 с.
2. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості : підручник / С.О. Сисоева. – К. : Міленіум, 2006. – 344 с.

3. Воропаєва Т. С. Психологічні механізми стимуляції інтелектуальної активності студентів / Т. С. Воропаєва // Наукові засади реформування вищої освіти в Україні : матеріали I Всеукраїнської наук.-практ. конф. – К., 1994. – С. 147-152.
4. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : [монографія] / [С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва, Я. В. Цехмістер та ін.]; за ред. С. О. Сисоєвої. – К. : ВІПОЛ, 2001. – 502с.
5. Плотницька О. В. Психолого-педагогічні основи художньо-творчого розвитку особистості майбутнього вчителя / О. В. Плотницька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eprints.zu.edu.ua/6056/1/21_стаття_Плотницька_Житомир.pdf
6. Мірошніченко Т. В. Психолого-педагогічні умови розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів засобами естетотерапії / Т. В. Мірошніченко // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015. – С. 277-280.
7. Кім Г. Г. Розвиток творчого потенціалу майбутнього вчителя у процесі вивчення педагогічних дисциплін / Г. Г. Кім // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної наук.-практ. інтернет-конф. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015. – С. 271-277.
8. Горчинська К. В. Педагогічні умови розвитку художньо-творчих здібностей у майбутніх учителів технологій / К. В. Горчинська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://boOk.net/index.php?bid=14600&chapter=1&p=achapter>.
9. Сисоєва С. О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури : монографія / О. С. Сисоєва. – К : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. – 404 с.
10. Хренова В. В. Підготовка майбутніх учителів технологій до профільного навчання учнів старших класів основам швейної справи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Хренова Вікторія Валеріївна. – Умань, 2015.

ТРАНСЛІТЕРАЦІЯ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Huzii N. V. Pedahohichnyi profesionalizm: istoriko-metodolohichni ta teoretychni aspekty : monohrafiia / N. V. Huzii.. – К. : NPU, 2004. – 243 s.
2. Sysoieva S. O. Osnovy pedahohichnoi tvorchosti : pidruchnyk / S.O. Sysoieva. – К. : Milenium, 2006. – 344 s.
3. Voropaieva T. S. Psykholohichni mekhanizmy stymuliatsii intelektualnoi aktyvnosti studentiv / T. S. Voropaieva // Naukovi zasady reformuvannia vyshchoi osvity v Ukraini : materialy I Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf. – К., 1994. – S. 147-152.
4. Pedahohichni tekhnolohii u nepereronii profesiinii osviti : [monohrafiia] / [S. O. Sysoieva, A. M. Aleksiuk, P. M. Volovyk, O. I. Kulchytska, L. Ye. Sihaieva, Ya. V. Tsekhmister ta in.]; za red. S. O. Sysoievoi. – К. : VIPOL, 2001. – 502s.
5. Plotnytska O. V. Psykholoho-pedahohichni osnovy khudozhno-tvorchoho rozvytku osobystosti maibutnoho vchytelia / O. V. Plotnytska [Elektronnyi

- resurs]. – Rezhym dostupu : http://eprints.zu.edu.ua/6056/1/21_stattia_Plotnytska_Zhytomyr.pdf
6. Miroshnichenko T. V. Psykholoho-pedahohichni umovy rozvytku tvorchoho potentsialu maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv zasobamy estetoterapii / T. V. Miroshnichenko // Aktualni problemy formuvannia tvorchoi osobystosti pedahoha v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoï osvity : zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi nauk.-prakt. internet-konf. – Vinnytsia : TOV «Nilan – LTD» 2015. – S. 277-280.
 7. Kit H. H. Rozvytok tvorchoho potentsialu maibutnoho vchytelia u protsesi vyvchennia pedahohichnykh dystsyplin / H. H. Kit // Aktualni problemy formuvannia tvorchoi osobystosti pedahoha v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoï osvity : zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi nauk.-prakt. internet-konf. – Vinnytsia : TOV «Nilan – LTD» 2015. – S. 271-277.
 8. Horchynska K. V. Pedahohichni umovy rozvytku khudozhno-tvorchykh zdibnostei u maibutnikh uchyteliv tekhnolohii / K. V. Horchynska [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://bo0k.net/index.php?bid=14600&chapter=1&p=achapter>.
 9. Sysoieva S. O. Tvorchyi rozvytok fakhivtsiv v umovakh mahistratury : monohrafiia / O. S. Sysoieva. – K : TOV «Vydavnyche pidpryiemstvo «EDELVEIS», 2014. – 404 s.
 10. Khrenova V. V. Pidhotovka maibutnikh uchyteliv tekhnolohii do profilnoho navchannia uchniv starshykh klasiv osnovam shveinoï spravy : dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04 / Khrenova Viktoriia Valeriivna. – Uman, 2015.